

Källkritik med vikingatiden som exempel

1800-talets ideologier

Den bild av vikingen som många av oss bär på skapades under 1800-talet och är sig tämligen lik i både Norge, Danmark och Sverige. Litteratur och konst användes för att skapa bilder som hade större likheter med de samhällen där de skapades än med dem de påstods beskriva.

Den europeiska tidsandan var präglad av nationers etablering och nationers förhålligande. Tyskland liksom Italien hade tidigare bestått av ett antal småstater. Deras enande och en strävan att ge Europas koloniala makter legitimitet, skapade starka nationella strömningar där nationalmuseer, nationalsånger, flaggor, jubileer och teknisk utveckling gemensamt sjöng nationalstatens lov.

Begreppet vikingatid etablerades av Oscar Montelius 1872 i en artikelserie med rubriken ”Lifvet i Sverige under vikingatiden”. Han inledde så här:

”Vikingatiden! – Hvilka romantiska tankar väckas icke vid minnet af denna bragdrika tid, då Nordens söner funno hemmet för trångt och stormade ut öfver hafvet för att söka ära och guld; då de grundade nya blomstrande välden i aflägsna länder och med sitt friska blod förnygrade folken i vestern och södern af Europa?”

Historia brukades för att vara samlande och skapa nationell identitet. Skolböckerna erbjöd samma viking. Hemslöjden lanserade broderier med vikingaornamentik och överklassens villor sökte likna stavkyrkor med fjällpanel och drakhuvuden på takutsprången.

Samtidigt växte en samhällskraft fram i Västeuropa som sedan 1840-talet hade avvisat tankar på både nationer och på krig. Arbetarrörelsens samhällsanalyser byggde på att de fattiga inte hade något fosterland, att klasstillhörighet var det som förenade oavsett nationsgränser och att krigen måste bekämpas.

I Sverige markeras arbetarrörelsens etablering och dess historiesyn av August Palms första tal i Malmö 1881 och storstrejken 1909. 1914 ställdes de politiska motsättningarna kring synen på krig på sin spets. Den liberala regeringen hade beslutat att skära ner försvarskostnaderna. Ett bondetåg med ursprung hos en godsägare på uppsalaslätten organiserades i Stockholm. På slottets borggård möttes bönderna av kungen, Gustav V, som höll ett känsloladdat politiskt tal mot de sänkta försvarsanslagen. Statsministern, Karl Staaf hade inte informerats om talets innehåll i förväg, och regeringen avgick.

Synen på kriget och kungamakten stod mot arbetarrörelse och parlamentarism.

förskoleklass

årskurs 1–5

årskurs 6–9

gymnasiet

fakta

Dagens kunskapsläge

Den arkeologiska forskningen besitter i dag en kunskap som gör att den traditionella bilden av vikingatiden ifrågasätts på många punkter. Många forskare ifrågasätter om det ens finns anledning att avskilja de 300 åren före medeltiden som en särskild period, andra påpekar att den helt övervägande delen av befolkningen var jordbrukarfamiljer där kvinnorna hade en viktig roll och där livet ofta handlade om att försöka få djur och människor att överleva vintern. Dessutom står det klart att det knappast var vikingablodet som skapade städer och högstående kulturell utveckling på andra håll. När Birka hade sina ca 1 000 invånare var både Bagdad och Konstantinopel miljonstäder.

Många arkeologer påpekar alltså att vi har ett stort glapp mellan den kunskap som faktiskt finns och den bild av vikingatidens människor som lever ett eget liv hos många, stärkt av fantasifulle TV-serier och souvenirförsäljare.

På gymnasienivå är det angeläget att elever innan de lämnar skolan erbjuds möjligheter till en mer vetenskaplig och mångfasetterad bild av den period som utgjort ett av de främsta verktygen för att skapa en svensk identitet. En identitet som till stor del består av blonda män och där våld och erövringar spelar en central roll.

Frågor att arbeta med:

- Ge exempel på kvinnors historiska roller under olika tidsperioder. Diskutera det mot bakgrund en demografisk bakgrund (normalt är drygt 50% av befolkningen kvinnor).

- Religionen får ofta en framträdande plats i vikingatidens historia. Förklara det genom att spåra vilka som var de första att skriva vår historia. Vilken världsbild hade de?
- Arkeologin är en tolkande vetenskap. Huvuddelen av det som lämnats kvar är försvunnet sedan länge (trä, textil och annat organiskt material återfinns ytterst sällan). Glas, metall och sten bevaras däremot. Vilka historia är det som kan berättas?
- Laborera med andra, möjliga tolkningar av vikingatiden. Hur hade de kunnat påverka vår bild av historien?

Förslag på litteratur där vikingatiden kan användas som exempel för övningar:

- Borggårdstalet, se www.wikipedia.org och www.wikisource.org
- Borggårdskrisen, se www.wikipedia.org
- Geijer Erik Gustaf, dikten Vikingen
- Hagerman Maja, Det rena landet, Prisma/Norstedts 2006
- Marx Karl och Engels Friedrich, Kommunistiska manifestet, 1848
- Lilja Sven, Historia i tiden, Studentlitteratur, 1989
- Svanberg Fredrik, Decolonizing the Viking Age, Lund, 2003
- Tegnér Esaias, Frithiofs saga, flera upplagor sedan 1820. Med illustrationer av August Malmström, 1868
- Thurén Torsten, Källkritik, Liber 2005
- Weibull, Lauritz, Kritiska undersökningar i Nordens historia omkring år 1000, Lund 1911

förskoleklass

årskurs 1–5

årskurs 6–9

gymnasiet

fakta